

הזוהר הצפוני של הביטחון: אופקים חדשים לשיתוף פעולה נורדי-ישראלי ד"ר ניר לויטן

מבט מבס"א, מס' 2,278, 9 במאי 2024

תקציר: בשנים האחרונות, הוביל הסכסוך הגלוי באירופה להערכה מעמיקה ביבשת ולהשלכות מיידיות המורגשות בהיערכות אסטרטגית מחדשת באזורים הצפוניים. הצטרפותן של פינלנד ושוודיה לברית הצפון-אטלנטית מאותתת על שינוי בחשיבה הצבאית שבהן דבקו עשרות שנים, המחייב אותן לכיול מחדש. ההשפעה, שלכאורה אינה ישירה, מאפשרת לישראל לחזק את קשריה הביטחוניים עימן ולספק את רצונן לעבות את יכולות ההגנה שלהן לנוכח החשש מפני עימות עם רוסיה ושימוש אפשרי בכלי טיס איראניים נגדן.

המלחמה המתארכת באוקראינה הובילה שינוי חד במדיניות החוץ של מדינות המערב ובהם המדינות הנורדיות. פינלנד ושוודיה הופכות לאזור גיאופוליטי משמעותי ביריבות שבין המערב לבין רוסיה. החברות הנורדיות החדשות בברית נאט"ו צפויות לאתגר את החשיבה הצבאית שלהן בשנים הקרובות ולכך מתווספת השאיפה הרוסית לאתגר את המערב ואת האזור הבלטי. פינלנד ושוודיה חוששות בעיקר מפני מלחמה מוגבלת שתזלוג למדינות הבלטיות ועלולה להוביל לפגיעות באגף הצפוני כמטרות לגיטימיות. עוד לפני תחילת המלחמה באוקראינה, ערכו הרוסים תרגילים בים ברנץ והמודיעין הנורווגי חשף התקפות דמה שביצעה רוסיה נגד בסיסים צבאיים עם מפציצים מסוג SU-24 Fencer על אזורים אסטרטגיים כמו Vardø.

פינלנד ושוודיה מכירות היטב את היכולות הצבאיות של רוסיה וניסו בעבר להגיע עימה להסדרים לא רשמיים, בייחוד בשל תנועת הצוללות והמטוסים הרוסיים שפעלו בסביבתן. בעקבות המלחמה באוקראינה, שינו שתי המדינות את המדיניות כלפי רוסיה מהיסוד ועיקר תרומתן הצפויה לאגף הצפון אטלנטי, תתמקד בהערכות מודיעיניות ובפריסת חיילים באזורי הגבול. בפינלנד ובשוודיה, בהן שולטות ממשלות שמרניות, עלו לסדר היום המדיני דיונים על פריסה של מוקשים ימיים, לצד שימוש בחיישנים ובמערכות תקשורת "רכות יותר" שיאפשרו תמורה עם נראות בולטת לנאט"ו, אך מבלי להוביל את הרוסים לנקיטת אמצעי נגד כואבים. לשוודיה ולפינלנד, צי מיומן, אך קטן מכדי להתמודד עם כל המשימות שיוטלו עליו בזמן מלחמה, ולכן אינו מתאים בהכרח ככלי להתרעה יעילה. ההערכות הן כי פינלנד צפויה לתרום להגדלת כוחותיה היבשתיים בגבול המשותף עם רוסיה, ששוודיה תפעל להגדלת הצי הימי שלה, ונורווגיה תגביר את נוכחותה באזור הארקטי. דנמרק אישרה בשנה האחרונה נוכחות של כוחות צבא

אמריקניים בשטחה (מלבד הנוכחות הקיימת באיי פארו ובגריןלנד), בשינוי חד ממדיניות עקבית שמנעה זו מאז מלחמת העולם השנייה.

אתגרי הביטחון באזור הארקטי והבלטי

אחד האתגרים המרכזיים עבור המדינות הנורדיות תהיה היכולת להגביר את נוכחותן בקרבה לצי הרוסי בים הבלטי ובחלקים מהאזור הארקטי. באפריל 2021 אמר שר ההגנה הרוסי סרגיי שויגו כי רוסיה תמשיך בפיתוח התשתית הצבאית שלה באזור הארקטי ולאורך חופי האוקיינוס הארקטי. האזור שמכיל על-פי הערכות שונות כשלושים אחוזים מהגז ו-16 אחוזים מכלל משאבי הנפט הידועים על פני הגלובוס, מגביר את חשיבות הקוטב הצפוני לדרישות האנרגיה העולמיות. התחרות המתגברת באזור הארקטי והחשש מפני הסלמה בים הבלטי, מציבות עבור המדינות הנורדיות מטרה משותפת באזור הארקטי לצד העמידה ביעדים האמריקנים. ביוני 2022 הסכימו דנמרק ואיי פארו להתקנת מערכת מכ"ם מוקדמת והאריכו את איסור כניסתם של כלי שיט רוסיים לנמלים באיי פארו. דנמרק, איסלנד, פינלנד, שוודיה, נורווגיה וארה"ב פרסמו הצהרה משותפת נגד רוסיה בצל המלחמה באוקראינה, וכינו אותה מכשול חמור לשיתוף פעולה באזור הארקטי. הם סירבו להשתתף בפגישות במועצה הארקטית שרוסיה ניסתה להוביל, זאת על אף שמאמצי הליבה של המועצה הארקטית נועדו להתגבר על מחלוקות פוליטיות.

הקרבה הגיאוגרפית של המדינות הנורדיות לצי הצפוני ולאוסנל הגרעיני של רוסיה בחצי האי קולה צפויות להפוך את פינלנד, שוודיה ונורווגיה לפגיעות אף יותר, גם אם סעיף 5 של האמנה הצפון אטלנטית מעניק להן ערבות ביטחונית ברורה. חלק מהחששות מתבססים על דוחות אנליסטים שמעידים על ביצור הנוכחות הצבאית הרוסית בבסיס לנינגרד לחופי הים הבלטי, לטובת תמרונים צבאיים נגד אסטוניה ופינלנד בעתיד הקרוב. המדינות הנורדיות אף צפו בתמרונים טקטיים של חיל האוויר הרוסי נגד כוח ימי של נאט"ו בים הנורבגי (Tromsø) ונגד צוללות בים הלבן. תמרונים שהובילו את שר הביטחון הנורווגי לאשרר מחדש את מחויבות המדינה לעיבו כוחות הצבא בפינמרק (Finnmark) ובהם פריסה של מערכות הגנה אווירית קצרות טווח המותאמות למלחמה בכלי טיס לא מאוישים.

הסדרים לא רשמיים ותשתיות

לכאורה לאף צד אין אינטרס מידי להגביר את המתיחות בצפון אירופה, אבל פעילויות ותגובות שרוסיה עשויה לנקוט במהלך השנים הבאות, מגבירים את הסיכון לאירועים בלתי צפויים. העברת כוחות רוסיים לאימונים באזורי הגבול עם פינלנד צפויה להיות שכיחה בשנים הקרובות ולחייב זהירות מתקריות ירי בשוגג. מטוסים צבאיים נורווגיים, פיניים ושוודיים שעורכים תרגילים משותפים יצטרכו לפעול בסמוך לחיל האוויר הרוסי. גם סיוורים לצורכי מודיעין יכולים להחרף את המתח במרחב האווירי, מאחר ונצפו שיבושי אותות GPS שפגעו בתעבורה האווירית בנורווגיה. המדינות הנורדיות גם משתפות פעולה עם המדינות הבלטיות ובונות אסטרטגיה משותפת להגנה מפני אפשרויות של הסלמה מיידית באזור הבלטי.

עם זאת הניסיון מלמד כי המדינות הנורדיות ובהן פינלנד ושוודיה אינן מסתמכות רק על מטריית הגנה אמריקנית או רק על ברית נורדית-בלטית צבאית, אלא מקדמות גם ערוצי תקשורת חשאיים עם רוסיה. האתגר עבור הצבאות של פינלנד ושוודיה יהיה לשמור על נוכחות גבוהה יותר מבלי לעורר את הזעם הרוסי, ולכן הן צפויות לשמר תיאום ביטחוני לא רשמי. עד כה הניסיון הפיני מלמד כי ככל שההבנות החשאיות נשמרות מחוץ למסגרת רשמית, ניתן למנוע חיכוכים צבאיים, אבל גם הערכה זו, צפויה להשתנות מאחר שפינלנד כבר חוותה מתקפות על תשתיות חיוניות. החל משנת 2015, חברה פינית החלה בפרויקט רחב לחיבור אירופה ואסיה באמצעות כבל סיב אופטי תת-ימי בקרקעית הים לאורך נתיב הים הצפוני (NSR). היוזמה נעשתה על-ידי משרד התחבורה והתקשורת

הפיני ובוצעה על-ידי מפעילת תשתיות סיבים פינית. בהתחשב בגודל ובמורכבות הפרויקט, מערכת הכבלים סופקה בבלעדיות על-ידי ספקים ויצרני ציוד רוסיים ולאחרונה הם ניזוקו בדרכים מסתוריות. מלבד זאת קיימת דאגה גוברת לגבי אבטחת קווי האספקה הפגיעים של אסדות הגז הנורווגיות, שחלקן ממוקמות יותר מ-120 ק"מ מהחוף ונמצאים בסכנת חבלה משמעותית. לאחר התחייבות הממשלה באוסלו להגדיל את האספקה לגרמניה ולמדינות אחרות, נראה שעליהן להצטייד באמצעי תצפית מגוונים וכלי טיס שיוכלו להעניק הגנה למתקני האנרגיה בשטחן.

הקשר הביטחוני בין ישראל לבין המדינות הנורדיות

מנקודת המבט הישראלית, המדינות הנורדיות צפויות להגדיל את הרכישה של אמצעי לחימה ישראליים. התעשיות הצבאיות בישראל הודיעו על מגעים שהתקיימו בשנה האחרונה עם המדינות הבלטיות והנורדיות בהן שוודיה, נורווגיה ואסטוניה שגילו עניין ברכישות חדשות. על-פי מכון SIPRI היושב בשטוקהולם, המדינות הנורדיות הגדילו את רכישת הנשק במאות אחוזים ככל שהביקוש באירופה למערכות הגנה מפני טילים ומל"טים עלה והניע את ההשקעות הביטחוניות. כרבע מהחוזים שנחתמו בין התעשיות הישראליות בשנה האחרונה לבין צבאות זרים היו עבור רכישת כלי טיס לצרכי סיור ותקיפה לצד רכישת מערכות הגנה אוויריות. לאחר הצטרפות פינלנד לנאט"ו הודיעה המדינה על רכישת מערכת ההגנה נגד טילים "קלע דוד" בשווי של כ-316 מיליון יורו. גם פינלנד ושוודיה הודיעו על המשך המשא ומתן לרכישת מכ"מים ישראליים ובשוודיה זכתה אלביט בחוזה לאספקת תחמושת לטנק M339 וליחידות נוספות בצבא הפיני. בדנמרק השלימו לפני כשנה עסקה עם אלביט לאספקת תותחים ומשגרי רקטות לדנמרק בהיקף 252 מיליון דולר. אלביט גם מעניקה מערכות לכריית מידע ואמצי הגנה עבור הצי השוודי. בהקשר זה, לשוודיה יש תעשייה צבאית מפותחת באמצעות תאגיד הענק סאאב, אך היא עדיין מעוניינת במערכות ישראליות. זאת במקביל להודעת התאגיד השוודי על מכירת מערכות הגנה אוויריות למדינה אירופית מערבית והסכמת הממשלה למכירת טייסת מטוסי קרב 'גריפן' להונגריה וייצוא נשק לטורקיה בתמורה להסכמתן לקבל אותה לנאט"ו.

רכיבים של מערכות נשק שמיוצרות בנורווגיה מגיעות לישראל דרך צד שלישי, בעיקר מארה"ב. אף ששר החוץ הנורווגי, אספן איידה, קרא למדינות אירופה לבחון את ייצוא הנשק לישראל בשל המלחמה, המדינה הנורדית ממשיכה במכירת נשק ובמגעים עתידיים לרכישת מערכות הגנה שפותחו בישראל. בקיץ האחרון ערכה חברת UVision המייצרת את Hero-120 סדרת תרגילים לכלי הטיס באזורים קפואים שבהם נמדדו טמפרטורות מתחת לעשרים מעלות במטרה לבחון האם יוכלו לשמש את המדינות הנורדיות באזור הארקטי.

אפשרויות והשלכות

הסכסוך הגלוי באירופה גרם להערכה מחודשת יסודית ביבשת, במיוחד באזורים הצפוניים. פינלנד ושוודיה, מדינות ניטרליות מסורתיות שהצטרפו לברית הצפון-אטלנטית מסמנות שינוי משמעותי באסטרטגיה הצבאית שלהן. שינוי זה מרחיב את ההזדמנות לישראל לחזק את קשריה הביטחוניים עם מדינות אלו, אשר מבקשות לשפר את יכולות ההגנה שלהן על רקע החששות לגבי סכסוך פוטנציאלי עם רוסיה. הנוף הגיאופוליטי המתפתח דורש מהמדינות הללו להסתגל לאתגרים חדשים. חיזוק הקשרים מאפשר הסתגלות ותגובתיות רבה יותר לאיומים המתעוררים, ומאפשר להתמודד טוב יותר עם אי-ודאויות בזירה הבינלאומית.

שיתוף פעולה צבאי והעברת אמצעי הגנה:

ישראל והמדינות הנורדיות חולקות חשש משותף לגבי סכסוך אפשרי עם רוסיה. על-ידי שיתוף פעולה בנושאי ביטחון, הם יכולים להתמודד עם אתגרים משותפים, לחלוק מודיעין, לבסס דרכי התמודדות ולחזק את יכולתם לנווט בתרחישים גיאופוליטיים מורכבים. חיזוק הקשרים בין ישראל לבין המדינות הנורדיות עשוי להיות כרוך בשיתוף פעולה צבאי והעברת טכנולוגיות הגנה שיוכלו להתמודד עם העברה פוטנציאלית של כטב"מים איראניים בסמוך לגבול המדינות הנורדיות. בהתחשב בדיונים על פריסת כוחות באזורי גבול, שיתוף הפעולה יכול לכלול יוזמות משותפות לדרכי תצפית באזורי גבול. באמצעות טכנולוגיות חיישנים מתקדמות, מל"טים ואיסוף מודיעין, המדינות יכולות לשפר את המעקב באזורי גבול מרכזיים. טיפוח ברית צבאית אזורית בצפון אירופה (הבלטיות עם הנורדיות) מהווה פוטנציאל להרתעת תוקפנות פוטנציאלית וליצירת סביבה בטוחה יותר, לא רק עבור המדינות הנורדיות אלא גם עבור המדינות השכנות.

בריתות ושיתופי פעולה מדיניים:

הקשרים עם פינלנד ושוודיה ושאר המדינות הנורדיות עשוי לתרום ליצירת בריתות אסטרטגיות מול איומים ביטחוניים משותפים. דיונים על דרכי תקשורת שקטות מצביעות על התמקדות בשיטות ללא עימות שיכולות למלא תפקיד בהעברת כוונות מבלי להסלים את המתחים, ולספק חלופה דיפלומטית לעמדה צבאית גלויה יותר. שיתוף פעולה זה עשוי להתרחב מעבר להיבטים צבאיים ולכלול שיתוף מודיעיני, אימונים משותפים ותמיכה דיפלומטית בבמה הבינלאומית. שיתוף הפעולה מציג אפשרויות מגוונות, החל משיתוף פעולה ביטחוני ועד לשותפויות כלכליות, שיכולים לתרום ליציבות הביטחונית ולהשפעה דיפלומטית בנוף המשתנה של אירופה והמזרח התיכון. קשרים הדוקים יכולים גם להרחיב הזדמנויות כלכליות ופרויקטים משותפים למחקר ופיתוח בנוסף לאלה הקיימים. המדינות הנורדיות מוכרות בהוצאה גבוהה על מחקר ופיתוח בדומה לישראל ועשויים להוביל להקמת שותפויות כלכליות הדדיות מלבד בתחום ההגנה.

מינוף דיפלומטי והזדמנויות כלכליות:

חיזוק הקשרים בין ישראל לבין המדינות הנורדיות יכולה לספק מינוף דיפלומטי לכל הצדדים המעורבים. ישראל, על-ידי קידום יחסיה עם מדינות צפון אירופה, עשויה למצוא את עצמה בעמדה טובה יותר לנווט אתגרים דיפלומטיים במזרח התיכון ומחוצה לה.

ד"ר ניר לויטן הוא עמית מחקר במכון אירופה בבר-אילן ועמית במרכז ללימודי המלחמה הקרה באוניברסיטת דרום דנמרק.